

FI lausuntopyyntö VaVa syksy 2017

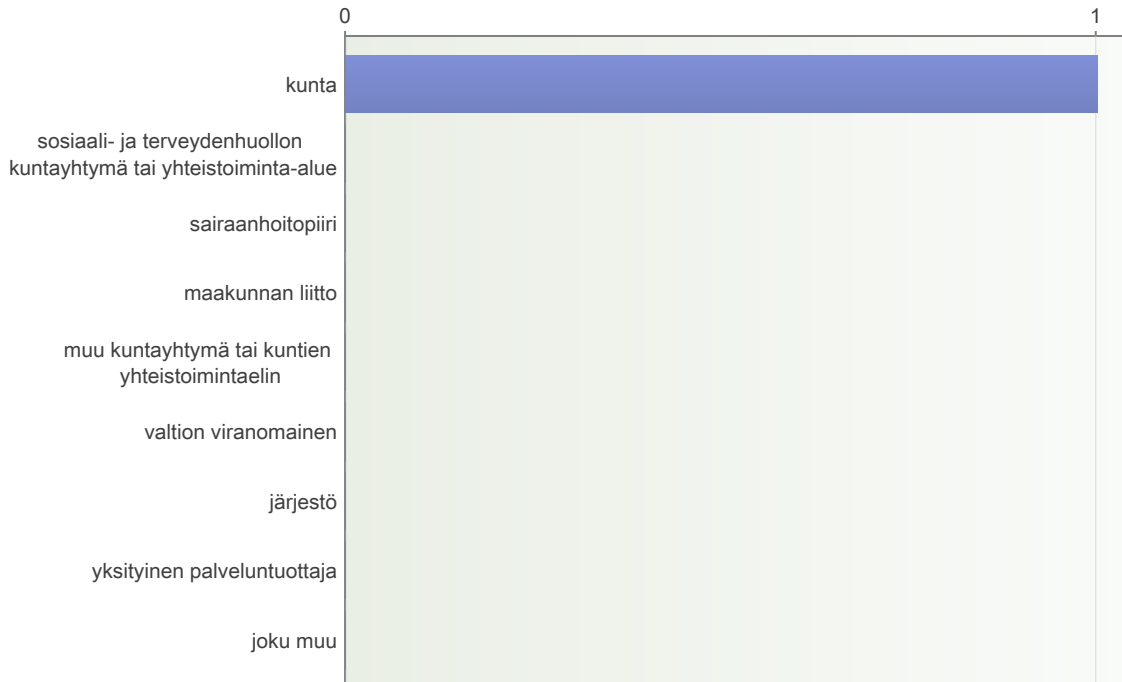
1. TAUSTATIEDOT

Vastaajien määrä: 1

Vastaajatahon virallinen nimi	Vastauksen kirjanneen henkilön nimi	Vastauksen vastuuhenkilön yhteystiedot, sähköposti ja puhelinnumero	Lausunnon käsittelypäivämäärä toimielimessä	Toimielimen nimi
Kouvola kaupunki	Pirjo Kuittinen	Hyvinvointipalvelujen johtaja Arja Kumpu, arja.kumpu@kouvola.fi, puh. 0206157429	4.12.2017	Kaupunginhallitus

2. Onko vastaaja

Vastaajien määrä: 1

3. 1. Voidaanko ehdotetulla valinnanvapauslailla osaltaan kaventaa väestön terveys- ja hyvinvointieroja sekä parantaa palvelujen yhdenvertaista saatavuutta?

Vastaajien määrä: 1

4. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Valinnanvapauden laajentaminen on tarkoituksenmukaista ja myönteinen kehityssuunta, mutta valinnanvapauden laajentamisen tulee olla hallittua. Lakiluonnoksessa esitetty malli vaatii selkeyttämistä, yksinkertaistamista ja tarkentamista. Asiakkaat eivät ole tasa-arvoisessa tilanteessa valinnanvapauden käyttäjinä (osaaminen, kyky hahmottaa omaa palveluntarvettaan, kyky tehdä valintoja). Alueellisesti valinnanvapauden sisältyviä palveluita ei ole saatavilla syrjäisemmillä seuduilla. Esitetyn kaltainen valinnanvapauden toimijuus keskittyy kaupunkeihin ja isompiin kuntataajamiin.

Valinnanvapaus on lähtökohtaisesti myönteinen ja asiakkaan saamaa palvelukokemusta parantava tekijä. Valinnanvapaus voi toimia kannustimena julkisten palvelujen laadun parantamiseen ja asiakkaan kohtelusta huolehtimiseen. Maakunta- ja soteuudistuksen keskeisenä tavoitteena on kustannusten kasvun hillintä, joten esitetyn kaltaisen valinnanvapauden kokonaisuuden arviointi ja kustannusten muutoksen ennakointi on haasteellista.

Väestön epätasa-arvoisuuteen liittyy useita ulottuvuuksia: koulutukseen, työhön ja työoloihin, tuloihin ja muihin sosiaalisiin tekijöihin liittyvä epätasa-arvo sekä maantieteelliseen palvelujen saatavuuteen liittyvä epätasa-arvo. Palvelujen yhdenvertaisen saatavuuden paranemista on vaikea arvioida. Riippuu palveluntuottajille asetettavista ehdoista ja tuottajien rahoituksesta, syntykö palvelutarjontaa myös harvaan asutuille seuduille. Yhdenvertaisuus ei näin ollen välttämättä toteudu, vaikka tuotantoa koskevien ratkaisujen tekijänä maakunta on päätöksenteollaan ja ohjannallaan keskeinen vaikuttaja asiassa. Integraation laaja-alainen toteutuminen on edellytys hyvinvointi- ja terveyserojen kaventumiselle, se on taattava myös yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

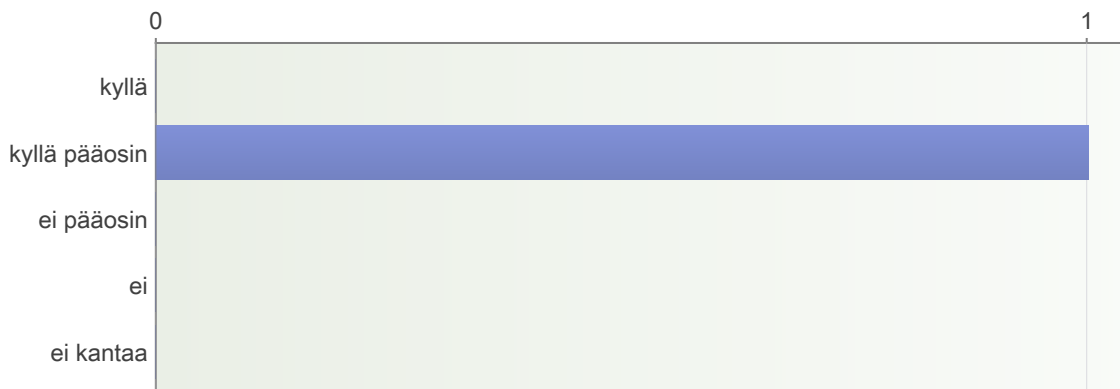
Terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tehtävät jäävät kunnille, joten yhteistyön onnistuminen maakunnan ja kuntien kesken on ratkaisevaa terveys- ja hyvinvointierojen kaventamisessa. Monialainen yhteistyö, yhdyspintayhteistyö, tulee varmistaa ja sen merkitys ymmärtää. Tässä yhteydessä tulee myös hyvinvointiin liittyvästä ennaltaehkäisevästä näkökulmasta varmistaa, että sote-keskukset hyödyntävät tehokkaasti alueiden vapaaehtois- ja järjestöyön verkostoja.

Maakunta- ja sote-uudistuksen lainsäädännön keskeneräisyys vaikeuttaa arviointia sekä tämän että useiden

muiden kysymysten osalta.

5. 2. Edistääkö valinnanvapauslakiluonnos tarkoituksenmukaisella tavalla asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia omiin palveluihin?

Vastaajien määrä: 1

6. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Lausuntokierroksella oleva lakiluonnos edistää asiakkaiden vaikutusmahdollisuuksia, mutta tukeeko uudistus asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia tarkoituksenmukaisesti asiakkaalle terveys- ja hyvinvointihyötyä tuottavalla tavalla?

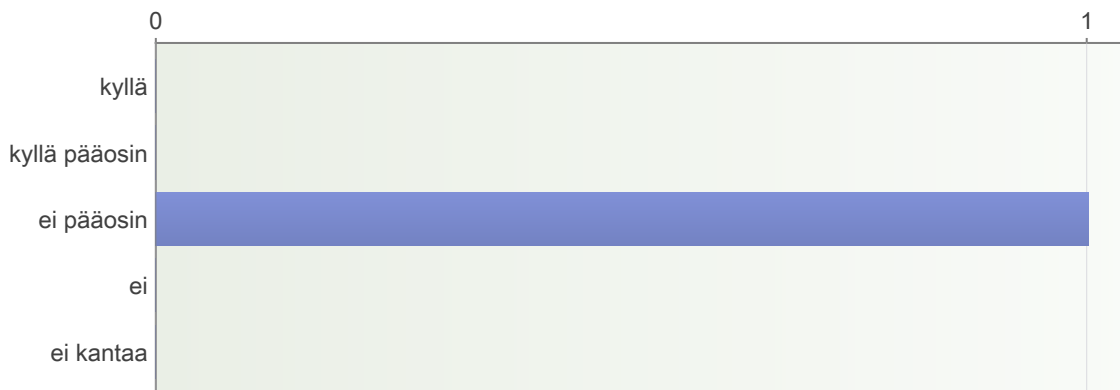
Asiakkaan vaikutusmahdollisuudet omiin palveluihinsa toteutuvat erityisesti alueilla, joilla on valinnanmahdollisuuksia. Esitettävä valinnanvapausmalli on monimutkainen ja vaikeasti kokonaisuutena hahmotettava. Asiakkailla ja potilailla ei ole aina riittävästi tietoa valinnan perusteeksi eikä kykyä valintojen tekemiseen. Valinnat voivat johtaa epätarkoituksenmukaisiin valintoihin.

Huoli liittyy erityisesti useita sosiaali- ja terveystalvaeluja käyttäviin asiakkaisiin sekä erityisryhmiin kuten päihde- ja mielenterveys- tai lastensuojelun asiakkaisiin, joiden kyky ohjautua palvelujärjestelmässä ja käyttää asiakasseteliä tai henkilökohtaista budjettia voi olla rajoittunut.

Vaikutusmahdollisuuksia omaan palveluun toki on, mutta kokonaisvaikutukset eivät välttämättä näyttäydy asiakkaalle. Asiakasseteliin kohdistuva laaja-alainen käyttöönotto ei palvele tarkoituksenmukaisella tavalla asiakkaan etua.

7. 3. Antaako lakiluonnos asiakkaalle riittävät mahdollisuudet hakeutua asiakkaan omaan tilanteeseen sopivaan palveluun?

Vastaajien määrä: 1

8. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Esityksen mukainen uudistus lisää asiakkaan mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja hakeutua palveluihin ja jos on tarjontaa, asiakas voi valita itselleen sopivimman eri vaihtoehtoista. Lakiluonnoksessa esitetty malli edellyttää kuitenkin asiakkaalta kykyä oman tilanteensa arviointiin ja palvelutarpeensa tunnistamiseen sekä kykyä vertailla palveluntuottajia ja tarjolla olevia palveluvaihtoehtoja.

Sote-palvelujen luonteesta johtuen asiakkailla ja potilailla ei aina ole riittävästi tietoa valintansa perusteeksi. Valinnanvapaus voikin johtaa epätarkoituksenmukaisiin valintoihin. Huoli liittyy erityisesti useita sosiaali- ja terveyspalveluja käyttäviin sekä erityisryhmiin kuten päihde- ja mielenterveys- tai lastensuojelun asiakkaisiin, joiden kyky ohjautua palvelujärjestelmässä ja käyttää asiakasseteliä ja henkilökohtaista budjettia voi olla rajoittunut.

Vaikutusmahdollisuuksia omaan palveluun toki on, mutta kokonaisvaikutukset eivät välttämättä näy asiakkaalle. Asiakasseteliin kohdistuva laaja-alainen käyttöönotto ei palvele tarkoituksenmukaisella tavalla asiakkaan etua.

Kokonaisuutena lakiluonnos on monimutkainen ja vaikeasti hahmotettava asiakkaan kannalta.

9. 4. Jos asiakkaalla on laaja-alaisia palveluntarpeita, toteutuuko lakiluonnoksen perusteella asiakkaan mahdollisuus saada tarpeen mukaisella tavalla yhteen sovitettuja palveluja?

Vastaajien määrä: 1

10. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

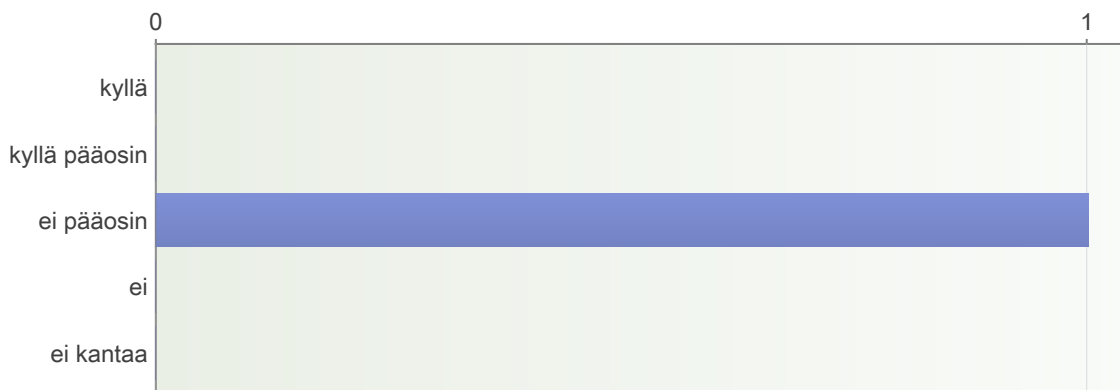
- Periaatteessa toteutuu, kun maakunnan vastuulle jäisi huolehtia laaja-alaisesti eri palveluja tarvitsevien asiakkaiden tunnistaminen, palvelujen ja –ketjujen sekä –kokonaisuuksien määrittelyminen sekä asiakkaan tiedon hyödyntäminen eri palveluntuottajien välillä. Palvelujen integraation toteuttaminen on haasteellista esitetyssä mallissa.

Palvelujen yhteensovittaminen on huomattavan haasteellista, jos valinnanvapaus toteutetaan esitetyllä tavalla. Sote-järjestämislakiluonnoksen mukaan maakunnan on huolehdittava laaja-alaisesti yhteensovitettuja palveluita tarvitsevien asiakasryhmien ja asiakkaiden tunnistamisesta, palveluketjujen ja palvelukokonaisuuksien määrittelymisestä sekä asiakasta koskevan tiedon hyödyntämisestä eri tuottajien välillä. Maakunnan tulee tunnistaa paljon palveluita käyttävät, jotta voidaan toteuttaa palveluiden yhteensovittaminen sekä palvelujen järkevä ja tehokas koordinointi.

Maakunnan mahdollisuudet ohjata tuottajia ovat rajalliset ja vaativat runsaasti yksityiskohtaisia sopimuksia, sopimusten valvontaa ja tuottajakorvausten erityisehtoja. Palveluketjujen toteutumisen seuranta- ja valvontamahdollisuudet ovat rajalliset mm. pitkistä ketjutuksista ja asiakkaiden useista päällekkäisistä ja samanaikaisista palvelutarpeista johtuen. Asiakassetelijärjestelmä vaikeuttaa muutenkin vaikeasti hallittavaa kokonaisuutta. Sopimusten ja tuottajien valvonta edellyttää runsaasti asiantuntijaresursseja. Muutoksen toteuttaminen ja palvelujen yhteensovittaminen/ palvelutarpeeseen kokonaisvaltaisesti vastaaminen vaatii ICT-järjestelmien merkittävää kehittämistä ja asiakkuuden hallintaa tukevien tietojärjestelmien käyttöönottoa. Palvelujen vaikuttavuuden mittaaminen tulee olemaan haasteellista.

11. 5. Turvaako lakiluonnos palvelujen horisontaalisen ja vertikaalisen integraation?

Vastaajien määrä: 1

12. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Toteutuakseen integraatio vaatii vahvan asiakasohjaus ja -palveluyksikön, jossa tapahtuvan neuvonnan ja ohjauksen tulee olla kokonaisvaltaista, jotta asiakaslähtöinen tarpeeseen perustuva toiminta mahdollistuu. Integraation toteuttamiseksi tarvitaan riskiasiakkaiden tunnistamista sekä ajantasaista asiakkuuden seurantaa ja toiminnan analysointia, jotta integraatiota uhkaaviin epäkohtiin on mahdollista vaikuttaa. Haasteena on monien toimijoiden kokonaisuus ja ICT:n järjestelmien kyvyttömyys nykyisellään vastata haasteeseen.

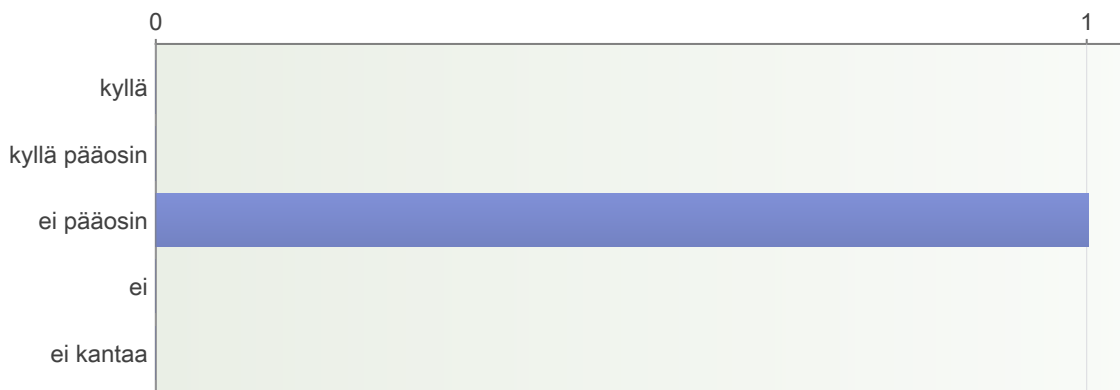
Toimintaa ja monimuotoisuutta tukevien tietojärjestelmien on oltava kunnossa, jotta sujuva tietojen siirtyminen mahdollistuu ja asiakkaan asia etenee kokonaisuutena eteenpäin. Lisäksi tarvitaan asiakkuuden hallintaa tukevaa tietojärjestelmien toteuttamista (tiedon yhteensopivuus ja saavutettavuus). On arvioitu, ettei kaikkia tarvittavia tietojärjestelmiä ole mahdollista toteuttaa uudistuksen voimaantumisen mennessä.

Integraation toteutumiseen tulee vaikuttamaan myös se, minkälainen ansaintalogiikka saa eri tuottajat toimimaan yhtenäisen tavoitteen eteen. Peruspalveluiden vahvistamiseen liittyy vahvasti varhainen tuki, miten siihen liittyvät kannusteet tukevat integraatiota. Voiko mahdollinen osaoptimointi sivuuttaa integraatitavoitteen?

Korvausmenettelyssä esitetään kannustinperusteisen korvauksen käyttömahdollisuutta palveluintegraatiota vahvistavana tekijänä. Tämä saattaa vaikuttaa integraatiota vahvistavasti, joskin kustannuksista vastuussa olevien tahojen laajuus voi johtaa osaoptimointiin.

13. 6. Antaako esitys maakunnille riittävät edellytykset järjestämisvastuun toteuttamiseen?

Vastaajien määrä: 1

14. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Esityksessä maakunnalla on mahdollisuus tuottaa suoran valinnan palveluja, mikä hieman parantaa järjestämisvastuun edellytyksiä. Kokonaisuutena maakunnan edellytykset ovat riittämättömät käyttää järjestämisvastuuseen liittyvää päätösvaltaa. Järjestäjälle muotoutuu esityksen myötä erittäin suuri osaamisvaade toteuttamiseen, toimintaan, kustannusten seurantaan, valvontaan ja sopimusten hallintaan liittyen.

Tuottajaksi hyväksymisen ehtojen laatiminen vaati palveluiden yhteensovittamisen näkökulmasta osaamista maakunnalta. Yhteistyö ja sopimusten laadinta, hallinta ja seuranta toteutuakseen vaativat asiantuntijuutta ja riittävää resurssia yhteistyöhön eri toimijoiden kanssa.

Järjestämisvastuu edellyttää vaativaa ja monipuolista osaamista sekä alueen tuntemusta ja analysoitua tietoa palveluntarpeesta, mikä alueelta saattaa puuttua ja on vaikeasti hankittavissa. Lakiluonnos edellyttää järjestäjältä vahvaa toimijuutta ja kokonaisuuden hallintaa sekä ajantasaista tiedolla johtamista.

15. 7. Edistääkö lakiluonnos toimintatapojen muutosta ja uusien palveluinnovaatioiden käyttöönottoa?

Vastaajien määrä: 1

16. Vapaamuotoiset huomiot.

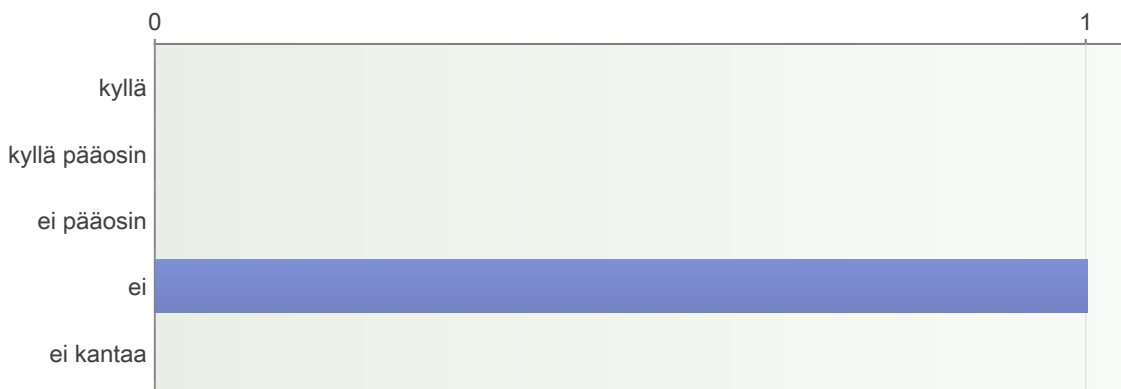
Vastaajien määrä: 1

- Toimintamallien suuri muutos haastaa uusien palveluinnovaatioiden käyttöönottoon. Muutos tulee kuitenkin pystyä toteuttamaan hallitusti ja kaikkien voimavarat ja osaaminen hyödyntäen sekä huomioiden, miten uusilla innovatiivisilla ratkaisulla voidaan vastata uudella tapaa asiakkaiden palvelutarpeeseen.

Valinnanvapausuudistus luo mahdollisuuksia uudistaa toimintatapoja ja ottaa käyttöön uusia palveluinnovaatioita. Tavoitteen saavuttaminen riippuu siitä, millainen tuottajille maksettava korvausmalli on ja millä tavalla se kannustaa innovaatioihin. Valinnanvapausuudistus ei kuitenkaan ole edellytys toimintatapojen uudistamiselle.

17. 8. Antaako valinnanvapauslakiluonnos yhdessä muun maakunta- ja sote-uudistuksen kanssa riittävät edellytykset saavuttaa 3 miljardin euron kustannusten kasvun hillinnän tavoite?

Vastaajien määrä: 1

18. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Kustannusten hallintaan vaikuttaa oleellisesti maakunnan kyky ja mahdollisuus (tietojärjestelmien toimivuus) ohjata monituottajamallia. Kustannusten nousuriskejä aiheuttavat ainakin järjestäjien sekä tuottajien mittavat ICT-investointikustannukset, maakunnan, maakunnan liikelaitoksen ja tuottajien hallinnolliset tehtävät sekä valinnanvapausmalliin kuuluvat uudet elementit henkilökohtainen budjetti ja asiakassetelin laaja-alainen myöntöperuste sekä suun terveydenhuollon suoran valinnan palvelut.

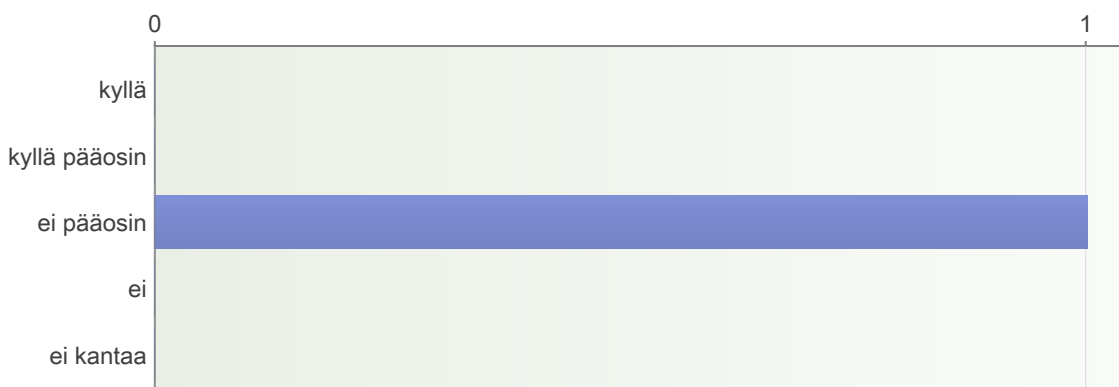
Vaikka yksityisten palvelujen käyttö on jo nykyisin laajaa, julkinen palvelujärjestelmä muuttuisi valinnanvapauslain tullessa voimaan merkittävästi. Kokonaisuudessaan jopa kolmannes nyt kuntien järjestämisvastuussa olevasta sosiaali- ja terveystalvasta siirtyisi uusien valinnanvapausjärjestelmien, henkilökohtaisen budjetin, suoran valinnan sekä asiakassetelin piiriin. Monituottajamallin transaktiokustannukset toteutuvat monin tavoin myös suun terveydenhuollossa. Tavoitteena on saada pienet hammaslääkäriyritykset osallistumaan valinnanvapautuotantoon.

Tällä hetkellä hammashoidon KELA-korvausten taso on matala, keskimäärin 15 % asiakkaan kustannuksista. Mikäli yksityisen palvelutuotannon palveluja nyt käyttävistä potilaista merkittävä osuus siirtyy julkisesti rahoitetun toiminnan käyttäjiksi valinnanvapauden seurauksena ja asiakkaiden maksuosuus lasketaan samalle tasolle kuin se on nyt julkisessa tuotannossa, tulevat kustannukset kasvamaan merkittävästi. Tähän ei ole varauduttu rahoituksen suunnittelussa toistaiseksi mitenkään. Aluksi siirtymävaiheen ajan vain hoitoa hakevien osalta maksetaan tuottajakorvauksia, mutta todelliseen kapitaatiomalliin siirrytään muutaman vuoden jälkeen. Tällöin tuottajakorvaukset maksetaan listautumisen perusteella eikä ole nähtävissä miten ilman asiakasmaksujen huomattavaa korottamista rahoitetaan tästä seuraavat kustannukset jos lisärahoitusta suun hoitoon ei saada. Monille paljon hoitoa tarvitseville, joilla usein on muitakin terveysongelmia, suun terveydenhuollon asiakasmaksujen nykytasokin on korkea, jopa hoitoon hakeutumista estävä.

Esitetty valinnanvapausmalli sisältää muitakin kustannuksia kasvattavia elementtejä: oppimiskustannukset, järjestelmien perustamiskustannukset, kaikille toimijoille syntyvä uusi hallinnollinen taakka, monituottajamallin transaktiokustannukset, henkilökohtaiseen budjettiin liittyvät kustannusten kasvupaineet sekä suun terveydenhuoltoon liittyvät kustannusten kasvupaineet, mikäli nykyisin yksityisesti hoidettu ja Kela-korvauksen piirissä oleva toiminta siirtyy merkittävässä määrin muun julkisen rahoituksen osaksi.

19. 9. Sosiaali- ja terveydenhuollon valinnanvapauslakiluonnoksen 3 luvussa säädettäisiin asiakkaan suoran valinnan sosiaali- ja terveystalvasta. 9a. Turvaavatko maakunnan liikelaitoksen suoran valinnan palvelujen tuotantoa koskevat säännökset (mm. 16 §) palvelujen yhdenvertaisen saatavuuden kaikissa olosuhteissa?

Vastaajien määrä: 1

20. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

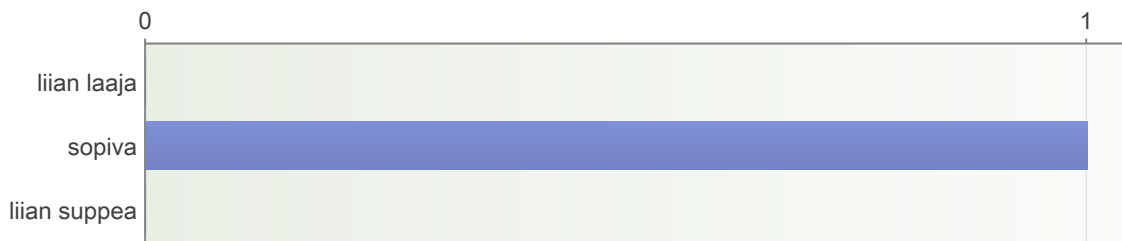
- Ehdotetussa valinnanvapausmallissa on perustuslakivaliokunnan vaatimuksesta luovuttu maakunnan velvollisuudesta yhtiöittää valinnanvapauden piirissä olevien palvelujen tuotanto. Samalla asiakassetelin käyttöalaa on laajennettu, mikä tarkoittaa yksityisen palvelutuotannon lisääntymistä tätä kautta. Asiakassetelin käyttöalan laajenuksella yksityisen palvelutuotannon määrä on pysynyt suurin piirtein samana kuin alkuperäisessä yhtiöittämisvelvollisuuteen perustuvassa mallissa.

Asiakkaat saattavat olla eri puolella maata eriarvoisessa asemassa. Kaikkialla ei ole palveluntuottajia, joten ei ole mahdollisuutta valita. Maakunnankin palvelujen tulee toimia liikelaitoksen periaatteella. Onko aitoa kilpailumahdollisuutta, kun maakunnan tulee kuitenkin "loppupelissä" huolehtia, että asiakas saa tarvitsemansa palvelun, myös esim. harvaan asutuilla alueilla?

Maakunnan liikelaitoksen on kuitenkin viimekädessä huolehdittava palvelujen tarjonnasta omana palveluna, ellei muita tuottajia ole, tai esim. liikkuvina palveluina niille alueille, jonne ei yksityistä tuotantoa synny.

21. 9b. Onko lakiluonnoksen 18 §:ssä säädetty sote-keskuksen lakisääteinen palveluvalikoima sisällöltään ja laajuudeltaan tarkoituksenmukainen?

Vastaajien määrä: 1

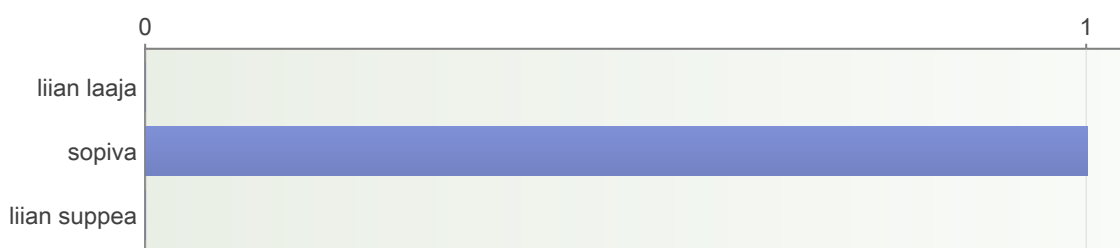
22. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Vähän palveluita käyttävälle asiakkaalle sote-keskuksen palveluvalikoima on tarkoituksenmukainen. Runsaasti ja erilaisia palveluita käyttäville palvelut (monialainen palvelun tarve) pirstaloituvat eri toimijoille, palveluvalikko on suppea tai epätarkoituksenmukainen eikä kokonaisvaltaiseen palvelutarpeeseen vastaaminen toteudu. Useita palveluja käyttävien asiakkaiden kokonaisuus pirstoutuu monelle eri toimijalle, mikä puolestaan voi johtaa kokonaisvastuun hajaantumiseen ja kustannusten kohoamiseen eikä asiakaskeskeisyys toteudu. Miten turvataan 18 §:n mukainen sosiaalihuollon 6 §:n mukainen neuvonta ja ohjaus eli sote-keskuksissa tulisi olla tarjolla asianmukaisen koulutuksen ja osaamisen ammattihenkilöitä.

23. 9c. Onko lakiluonnoksen 18 §:ssä säädetty suunhoidon yksikköjen lakisääteinen palveluvalikoima sisällöltään ja laajuudeltaan tarkoituksenmukainen?

Vastaajien määrä: 1

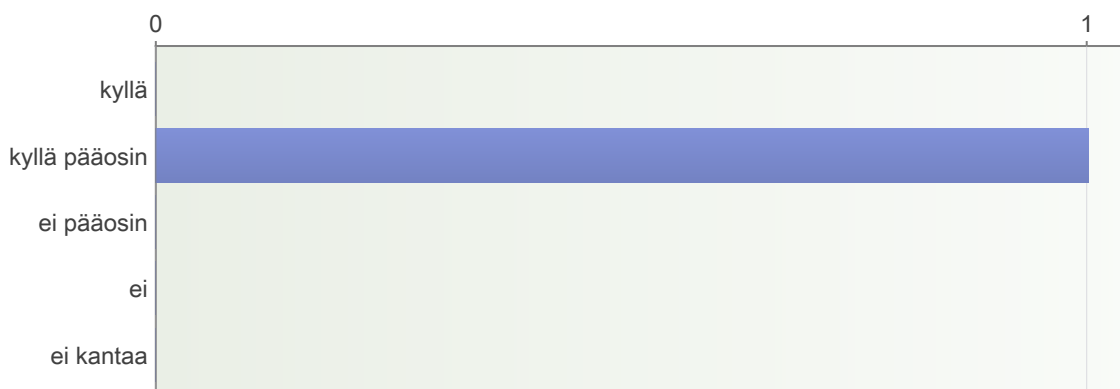
24. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Palveluvalikoima on sopiva, sisältää perushoidon ja proteesien korjaukset. Proteettiseen hoitoon voi saada asiakassetelin.

25. 9d. Onko lakiluonnoksen 18 § sote-keskuksen suoran valinnan palveluista riittävän selkeä siltä osin, mitkä palvelut kuuluvat suoran valinnan palvelujen piiriin ja mitkä kuuluvat maakunnan liikelaitoksen tuottamiin muihin kuin suoran valinnan palveluihin?

Vastaajien määrä: 1

26. Jos ei, niin miten olisi tarkoituksenmukaista määritellä ne perusteet, joilla määritellään tarkemmin sote-keskuksissa tuotettavat palvelut?

Vastaajien määrä: 1

- Esitys jättää epäselväksi ainakin kotisairaanhoidon ja fysioterapian aseman: milloin on kyse asiakassetelipalvelusta ja mikä kuuluu sote-keskukselle. Samoin epäselvää on, miten kotisairaanhoidon lääkäripalvelu järjestyy; sote-keskuksesta, liikelaitoksesta vai asiakassetelipalveluna? Lopputulemana saattaa olla palveluiden pirstoutuminen. Palveluohjauksen ja neuvonnan rooli on epäselvä.

27. 9e. Onko lakiluonnoksen 18 § suunhoidon suoran valinnan palveluista riittävän selkeä siltä osin, mitkä palvelut kuuluvat suoran valinnan palvelujen piiriin ja mitkä kuuluvat maakunnan liikelaitoksen tuottamiin muihin kuin suoran valinnan palveluihin?

Vastaajien määrä: 1

28. Jos ei, niin miten olisi tarkoituksenmukaista määritellä ne perusteet, joilla määritellään tarkemmin suunhoidon yksiköissä tuotettavat palvelut?

Vastaajien määrä: 1

- Sote-keskusten osalta on kirjattu erikseen tarvittavat erikoisalajat ko. pykälän 4 momentissa. Suun hoidon yksiköiden kohdalla on sen sijaan kirjaus 'ammattihenkilöiden vastaanotto- ja konsultaatiopalveluja'. Tästä ei voi päätellä mitä hammaslääketieteellistä tai muuta asiantuntemusta ilmaisulla tarkoitetaan.

Kun tarkoitus on ilmeisimmin (vrt. yksityiskohtaiset perustelut), että turvataan mahdollisuus hammaslääketieteen eri klinisten erikoisalojen osaamisen hyödyntämiseen alueellisesti, riippumatta siitä, että näitä resursseja tarvitaan ja käytetään liikelaitoksen vastuulla pääosin muiden kuin suoran valinnan palvelujen piiriin kuuluvassa tuotannossa, tulisi tämä ilmaista tekstissä suoremmin.

29. 9f. Ovatko säännökset (mm. 18 § ja 37 §) sosiaalihuollon osalta tarkoituksenmukaisia ja riittäviä?

Vastaajien määrä: 1

30. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

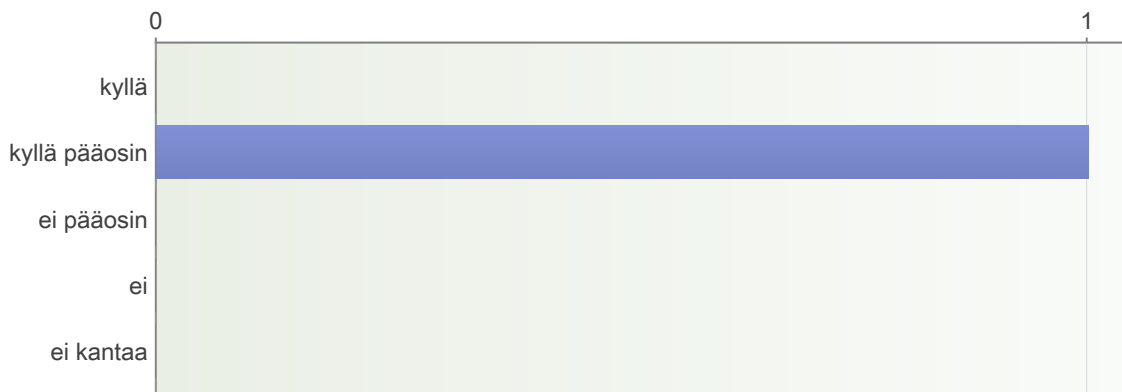
- Sosiaalihuollon palveluja koskevat säännökset pykälissä 18 ja 37 eivät ole tarkoituksenmukaisia. 37 §:n mukaisen ryhmän työn sisältö olisi sote-keskusten konsultointi ja asiakkaiden palvelutarpeen arviointi ja asiakkaan ohjaaminen liikelaitokseen. Jos ryhmä ei tee asiakaskohtaisia päätöksiä, sen vaikutus jää vähäiseksi. Ao. ryhmän rooli ja vastuut ovat epäselvät. Tarvittavaa sosiaalihuollon ammattihenkilöistä koottujen ryhmien määrää, tarvittavaa asiantuntemusta ja tarvittavaa resurssia ei ole arvioitu, vaarana asiantuntijaresurssien pirstoutuminen.

Sote-keskuksen sosiaalihuollon ammattihenkilö olisi ainoa sosiaalialan työntekijä sosiaali- ja terveyskeskuksessa. Sosiaalityöntekijän rooli alan ainoana työntekijänä olisi haastava ja saattaisi johtaa ammatillisen identiteetin mukautumiseen muiden (tässä terveydenhuollon) ammattiryhmien identiteettiin niin, että toiminnalla ei saavutettaisi sen alkuperäistä tarkoitusta.

Julkista valtaa voivat käyttää maakunnan liikelaitoksen viranhaltijat. Kokonaisuutena sosiaalihuollon uudistus on jäänyt liian vähälle huomiolle.

31. 10. Lakiluonnoksen 4 luvussa säädettäisiin asiakkaan mahdollisuuksista valita maakunnan liikelaitos. 10a. Antaako lakiluonnoksen 21 § asiakkaalle tarkoituksenmukaiset mahdollisuudet valita liikelaitos?

Vastaajien määrä: 1

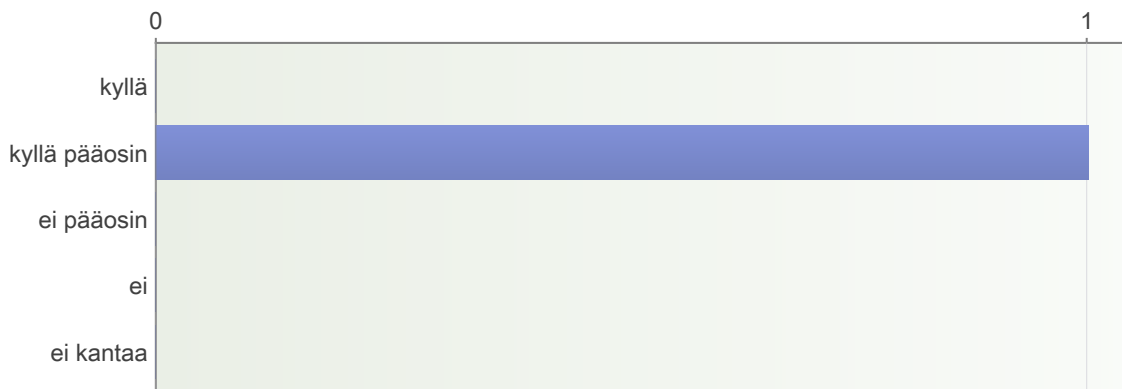
32. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Valinnanvapauden toteuttaminen yli maakuntarajojen aiheuttaa haasteita mm. integraation toteutumiselle, palveluntuottajien valvontaan, palvelutarpeen arviointiin, maakuntien väliseen laskutukseen sekä palveluja paljon käyttävien asiakkaiden tunnistamiseen.

33. 10b. Entä antaako lakiluonnoksen 22 ja 23 § asiakkaalle tarkoituksenmukaiset mahdollisuudet valita liikelaitoksen palveluyksikkö/yksiköt?

Vastaajien määrä: 1

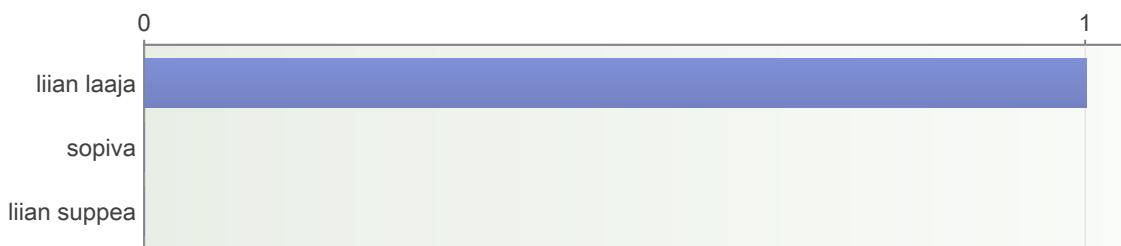
34. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Asiakkaalla on riittävä valinnan mahdollisuus, mutta se ei kaikin osin ole tarkoituksenmukaista. Valintaoikeutta voi olla tarpeen rajata jossain tilanteissa, esimerkiksi silloin, kun lastensuojelun tai päihde- ja mielenterveyspalvelujen saaminen viivästyy asiakkaan itsensä tai hänen läheistensä tekemien valintojen seurauksena. Mahdollisuudet valita maakunnan liikelaitos ja sen palveluyksikkö pirstovat palveluja epätarkoituksenmukaisesti tilanteissa, joissa asiakas tai asiakkaan läheiset tietoisesti pyrkivät välttelemään palvelutarpeen arviointia, oman palvelutarpeen arviointi ei toteudu realistisesti tai asiakas/läheiset eivät tunnista omaa palvelutarvettaan. Ongelman pitkittyminen lisää hoidon kustannuksia esim. lastensuojelussa sekä huume- ja päihdepalveluissa.

35. 11. Lakiluonnoksen 5 luvussa säädettäisiin asiakassetelin käytöstä asiakkaan valinnanvapauden lisäämisessä. 11a. Onko lakiluonnoksen 24 §:ssä säädetty asiakasseteli sisällöltään ja laajuudeltaan tarkoituksenmukainen?

Vastaajien määrä: 1

36. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Tarkoituksenmukaista olisi, että maakunta saisi rajata asiakassetelin käyttöönoton laajuutta, jos se olisi välttämätöntä palvelukokonaisuuksien toimivuuden tai palvelujen kustannustehokkaan järjestämisen perusteella/integraation turvaamiseksi palveluissa. Asiakassetelin käyttöä tulisi myös rajata, jos se vaarantaisi asiakas- ja potilasturvallisuuden.

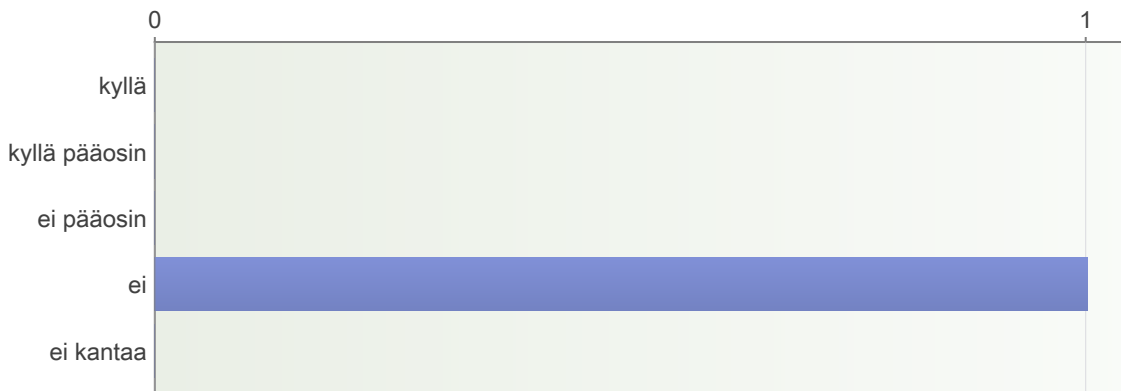
Asiakassetelin piiriin ei ole tarkoituksenmukaista sisällyttää leikkaustoimintaa eikä sairaanhoidollisia käyntejä ammattihenkilön vastaanotolla. Kustannukset kasvavat kohtuuttomasti ja potilasturvallisuus heikentyy. Päivystyksen sekä kiireettömän erikoissairaanhoidon resurssiongelma tulee ilmeiseksi.

Miten käytännössä arvioidaan onko maakunnalla objektiivista lain tarkoittamaa estettä olla ottamatta asiakasseteliä käyttöön jossakin nimeämättömässä palvelussa, jos esimerkiksi asiakasseteli on vastaavasti jo otettu käyttöön jossakin toisessa maakunnassa. Onko riski, että maakunnissa ennakkotapauksiin vetoamisen myötä muodostuu vähittäin toteutuva pakkoliukuma yksityiseen tuotantoon? Uhkakuvassa julkiseksi tuotannoksi jää vain päivystys, sosiaaliviranomaistyö ja erva –tason palvelut; kiireettömien sote-palveluiden tuotanto siirtyy yksityissektorille. Koska liikelaitoksen kannattavuutta ei voi käyttää oman tuotannon turvaamisen perusteluna, tilanne johtaa liikelaitoksen yksikkökustannusten merkittävään kohoamiseen kun kiinteät kulut jakaantuvat yhä suppeammalle tuotemäärälle. Toisin sanoen miten turvataan maakuntien liikelaitosten mahdollisuus yritysten tapaan kannattavaan toimintaan, kun maakunta lähtökohtaisesti toimii väestövastuullisesti tuottaen kalleimpia palveluja rajatulla alueella?

Maakuntien välisen yhteistyön toteuttaminen tulee olemaan haasteellista asiakkuuteen vastaamisessa, maakuntien kannattavuus heikentyy (hukkainvestoinnit, ei erikoistumista vaan kaikki tuottavat kaikkea, maakunnan resurssien turvaaminen, laadun kehittäminen, kustannusvaikuttavuus -> kustannusten nousu).

37. 11b. Onko maakunnan liikelaitoksella 24 §:n 2 ja 3 momentissa säädettyjen rajausten perusteella edellytykset turvata riittävät palvelut kustannustehokkaalla tavalla?

Vastaajien määrä: 1

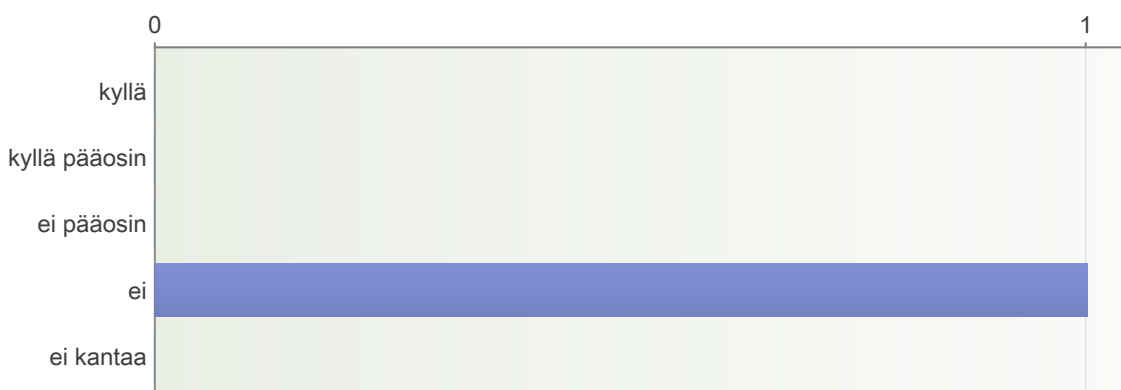
38. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Maakunta ei asiakassetelin käyttöä rajaamalla kykene vaikuttamaan tilanteeseen, koska asiakkaalla on aina mahdollista valita toisen maakunnan liikelaitos, jossa tätä rajausta ei välttämättä ole. Liikelaitoksella tulisi olla myös oikeus tuottaa asiakassetelipalveluita, jotta julkinen ja yksityinen tuottaja olisivat yhdenvertaisessa tilanteessa.

39. 11c. Onko lakiluonnoksen 24 §:n sääntely riittävä erikoissairaanhoidon valtakunnallisen ja alueellisen palvelujärjestelmän turvaamisen näkökulmasta?

Vastaajien määrä: 1

40. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

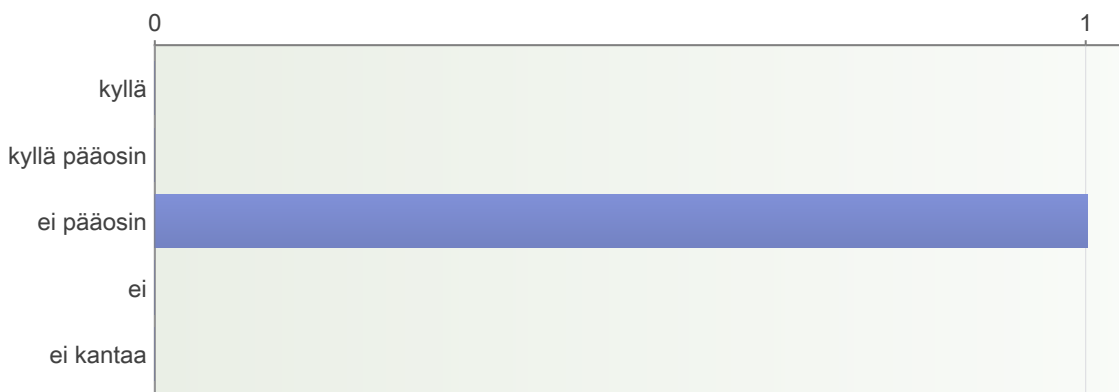
- Mikäli erikoislääkäreiden työpanosta tuodaan fyysisesti sote-keskukseen, aiheuttaa se samanlaisen ilmiön kuin leikkaustoiminnan asiakasseteli. Erikoislääkäripalvelut tulee voida järjestää maakunnan liikelaitoksen harkinnan mukaan sote-keskuksissa maakunnan asiakastarvetta vastaavasti. Tässä harkinnan pitäisi tapahtua maakunnan järjestäjän osalta ja yhdessä ministeriön neuvottelussa. Toisaalta erikoislääkäriosaimisen jalkauttaminen tukisi integraatiota ja kokonaisvaltaista asiakkuuden palvelutarpeeseen vastaamista.

Asiakassetelipalveluiksi esitetään sellaisia erikoissairaanhoidon palveluja, joiden laajamittaisella toteuttamisella asiakassetelin avulla olisi merkittäviä vaikutuksia maakuntien liikelaitosten mahdollisuuksiin taata riittävät ja laadukkaat erikoisalojen palvelut ja erityisesti ympärivuorokautinen päivystysvalmius koko maassa kaikissa olosuhteissa. Laajamittainen asiakassetelin käyttäminen vaikeuttaisi myös erikoislääkärikoulutuksen järjestämistä.

Sote-muutos herättää epävarmuutta henkilöissä, jotka ovat hakeutumassa terveydenhuoltoalan koulutukseen. Alan vetovoima on laskussa. Terveydenhuoltoalan koulutustaso tulee maakunnassa turvata jotta varmistetaan riittävä määrä ammattitaitoista henkilökuntaa. Kotisairaanhoido toteutetaan jatkossakin julkisin palveluin ja se tulee vaatimaan osaavaa henkilökuntaa.

41. 11d. Ovatko asiakasseteliä koskevat säännökset asiakkaan aseman ja oikeuksien näkökulmasta tarkoituksenmukaisia?

Vastaajien määrä: 1

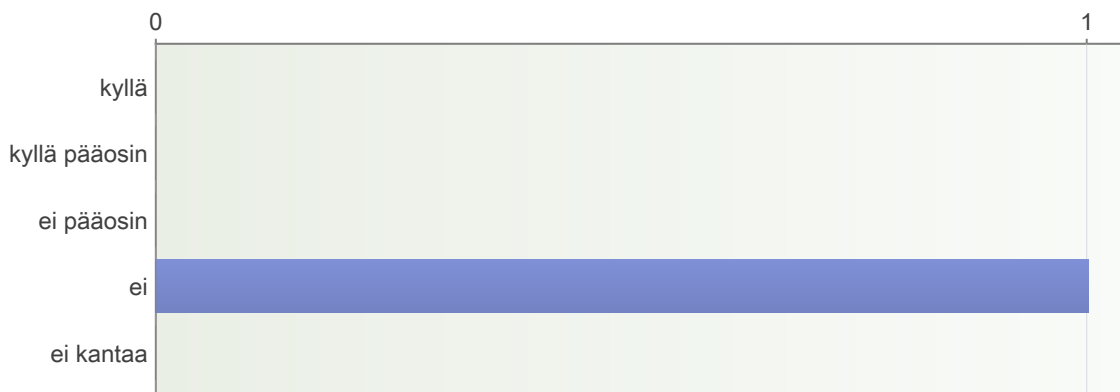
42. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Kokonaisuutena asiakasseteliin liittyvät säännökset ovat vaikeaselkoisia ja voivat tuottaa ainakin alussa asiakkaille vaikeuksia valita tilanteeseensa sopivia palveluja. Valinta edellyttää asiakkaalta kykyä arvioida omaa tilannettaan, palveluntarvetta, verrata sitä tarjolla oleviin vaihtoehtoihin ja hakeutua palveluihin. Uudenlaisen toimintamallin oppiminen edellyttäisi myös henkilöstölle paljon osaamisen kehittämistä ja koulutustarpeita ja asiakasohjauksen rooli tulee korostumaan. Palveluntuottajan mahdollisuus valita asiakkaansa kieltäytymällä sitoutumasta asiakkaaksi pyrkivän henkilön hoidosta voisi johtaa haasteellisempien asiakassegmenttien jäämisen maakunnan oman tuotannon asiakkaaksi.

43. 11e. Turvaako asiakassetelijärjestelmä maakunnalle riittävät ohjaus- ja vaikutusmahdollisuudet järjestämisvastuun toteuttamisen näkökulmasta?

Vastaajien määrä: 1

44. Vapaamuotoiset huomiot.

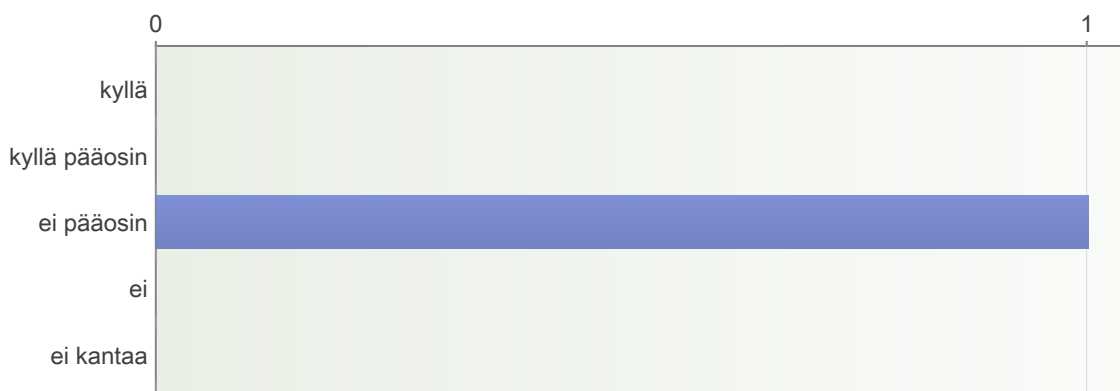
Vastaajien määrä: 1

- Maakunnan oikeutta päättää järjestämisvastuulle kuuluvien palvelujen tuottamisesta on rajoitettu. Maakunnan velvollisuus olisi tarjota asiakasseteliä lakiluonnoksessa säädetyissä palveluissa. Asiakkaan kieltäytyessä setelistä maakunnalla on viimekädessä vastuu tuottaa vastaavat palvelut. Maakunnan mahdollisuus valita, missä palveluissa asiakasseteliä käytetään, helpottaisi palvelujärjestelmän päällekkäisyyden arviointia ja turvaisi tarkoituksenmukaista työvoiman resursointia.

Maakunnan tasolla korostuu strateginen päätöksenteko, kyky ennakoida tulevaisuutta sekä vahva tiedolla johtaminen, jotta maakunnalla on tosiasialliset ohjaus- ja vaikutusmahdollisuudet.

45. 12. Lakiluonnoksen 6 luvussa säädettäisiin henkilökohtaisen budjetin käytöstä asiakkaan valinnanvapauden lisäämisessä. Mahdollistavatko säännökset asiakkaalle riittävät mahdollisuudet vaikuttaa tarvitsemiensa palvelujen toteutukseen?

Vastaajien määrä: 1

46. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Henkilökohtaista budjettia koskevat säännökset ovat epäselviä, niihin sisältyy paljon tulkinnanvaraa. Asiakkaan kyky palveluntarvettaan tarkoituksenmukaisesti vastaavien palvelujen valintaan voi joissain tilanteissa olla haasteellista. Henkilökohtaisen budjetin käyttöönotto vaatii asiakasohjauksen vahvaa osaamista ja asiakkuuden arviointia. Henkilökohtaisen budjetin osalta on mietittävä asiakkuuden seurannan toteuttaminen ja arviointi myös myöntämisen jälkeen. Palveluntuottajan mahdollisuus asiakkaan valintaan voisi johtaa vaikeimman asiakassegmentin jäämisen maakunnan oman tuotannon asiakkaaksi.

Henkilökohtaista budjettia käytetään asiakasryhmille, joilla on laaja tuen tarve. Ohjauksen tulee olla selkeää ja on varmistuttava, että asiakas ymmärtää palvelukokonaisuuden ja sen osa-alueet, joista tekee päätökset.

Henkilökohtaisen budjetin osalta tilanteen tekee erityisen haastavaksi se, että merkittävä osa sen käyttäjistä on toimintakyvyltään jollakin tavalla rajoittuneita, joten heillä tai heidän edustajillaan ei välttämättä ole riittäviä edellytyksiä vaikuttaa palvelujen toteutukseen.

47. 13. Lakiluonnoksen 7 luvussa säädettäisiin asiakkaan neuvonnasta ja ohjauksesta sekä palvelutarpeen arvioinnista. Lisäksi lakiluonnoksen 5 §:ssä säädettäisiin asiakkaalle tehtävästä yhdestä asiakassuunnitelmasta. Turvaavatko säännökset riittävän hyvin asiakkaan oikeudet sekä palvelujen toteuttamisen asiakkaan tarpeita vastaavasti?

Vastaajien määrä: 1

48. Vapaamuotoiset huomiot.

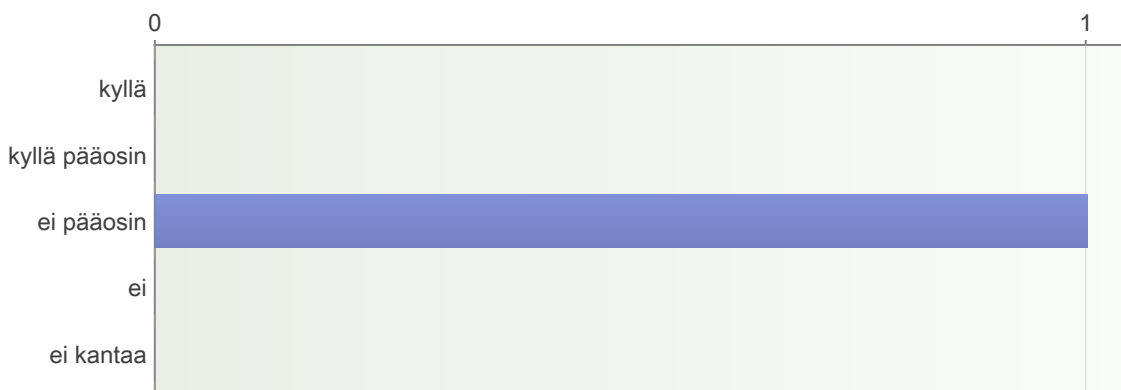
Vastaajien määrä: 1

- Maakunnan liikelaitos vastaisi siitä, että asiakassuunnitelma muodostaa asiakkaan palvelutarpeen kannalta tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Tällä pyritään varmistamaan paljon palveluja käyttävien asiakkaiden palvelujen integraatio. Toteutus ehdotetulla tavalla loisi hallinnollisesti raskaan ja vastuunjaoltaan epäselvän prosessin, jossa vaarana on päällekkäinen työ ja suunnitelmien laadun kärsiminen. Haasteena tulee myös olemaan tietosuojaan liittyvät kysymykset.

Tietojärjestelmien yhtenäinen toimivuus on ehdoton edellytys asiakassuunnitelman laadinnassa ja sen toteutumisen seurannassa. Näitä tietojärjestelmiä ei kaikeksi ole vielä olemassa.

49. 14. Lakiluonnoksen 8 luvussa säädettäisiin palveluntuottajien hyväksymis- ja sopimusmenettelyistä. 14a. Ovatko säännökset hyväksymismenettelyistä lakiluonnoksen tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukaisia?

Vastaajien määrä: 1

50. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

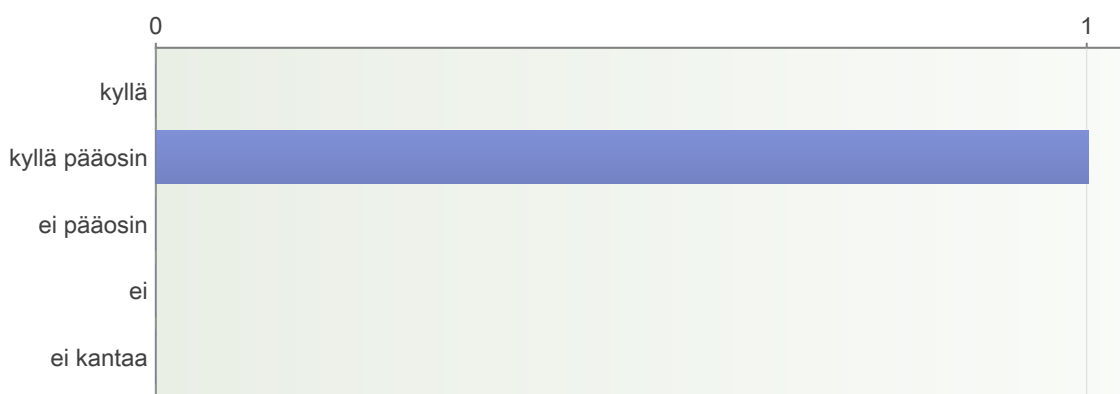
- Hyväksymismenettelyyn liittyvä sääntely on epäselvä, säännökset vastuusuhteista epäselvät, asiakkaan oikeudellinen suhde sote-keskukseen ja/tai asiakasetelin palvelutuottajaan epäselvä. Valvonnan ja ohjauksen rooli korostuu.

Vastuusuhteiden säännöksiä puuttuessa ristiriitatilanteita tarvittaessa ratkotaan joko hallinto-oikeuksissa tai käräjäoikeuksissa (sopimukset).

Hallinnollisen työn osuus lisääntyy ja esitetty toteutustapa tulee vaatimaan vahvaa sopimusoikeudellista osaamista maakunnissa.

51. 14b. Varmistaako hallintopäätöstä ja ehtojen asettamista koskeva sääntely (42 §) riittävät mahdollisuudet maakunnan järjestämisvastuun toteuttamiseen.

Vastaajien määrä: 1

52. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Mitkä ovat maakunnan sanktiomahdollisuudet, mikäli palveluntuottaja ei toimi maakunnan edellytysten mukaisesti? Maakunnalla on kuitenkin järjestämisvastuu ja valvontavastuu valitsemiensa palveluntuottajien osalta. Maakunnalta vaaditaan vahvaa osaamista ja ammattitaitoisia tekijöitä. Yhtenäiset valtakunnalliset tietojärjestelmät ovat välttämättömyys sekä periaatteelliset kansalliset linjaukset.

53. 14c. Ovatko säännökset sopimusmenettelyistä lakiluonnoksen tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukaisia?

Vastaajien määrä: 1

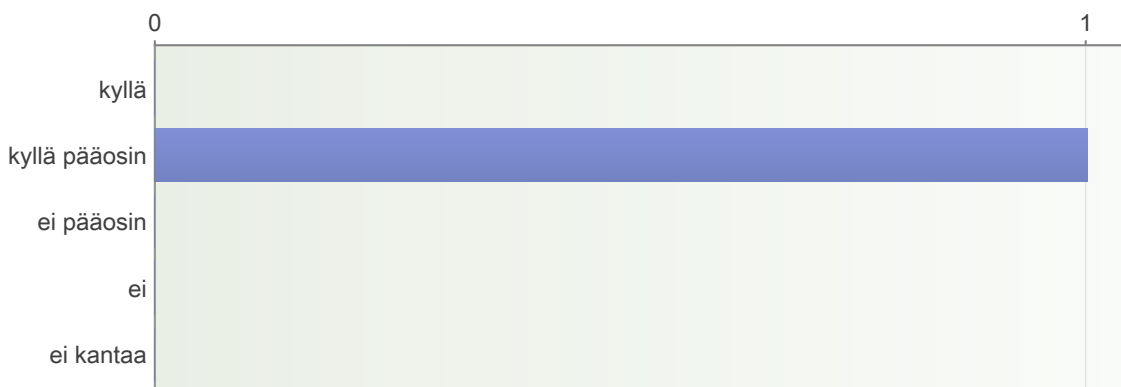
54. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Asiakasetelin kohdalla maakunnalla on niukka ohjausmahdollisuus, sisältöön liittyen. Edellä mainittu kaventaa maakunnan ohjausmahdollisuutta. Suoran valinnan palveluissa ohjaus on helpompaa, koska maakunta voi asettaa palvelun kriteerit. Henkilökohtaisen budjetin osalta sekä sopimus että ohjaus ovat sekavia. Lakiluonnoksen 48§:n mukainen sopimuksen ja hallintopäätöksen välinen rooli on epäselvä.

55. 15. Lakiluonnoksen 9 luvussa säädettäisiin palvelujen tuottamisesta ja palveluntuottajien velvoitteista. Ovatko säännökset lakiluonnoksen tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukaisia?

Vastaajien määrä: 1

56. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Maakunnan mahdollisuus asettaa tuottajille asukkaiden palvelun tarpeesta johtuvia ehtoja ja tarvittaessa muuttaa niitä on kannatettavaa. Palvelutuotannon ohjaamisessa tarvittavien tietojen määrittely edellyttää järjestäjältä aivan uudenlaista johtamisosaamista, jotta saadaan aidosti saumattomat asiakasprosessit ja palvelukokonaisuudet. Palveluntuottajille annettavat velvoitteet raportoida tietoja, joiden perusteella asiakkaat voivat käyttää valinnanvapauttaan ja tehdä valintoja, ovat tarpeellisia.

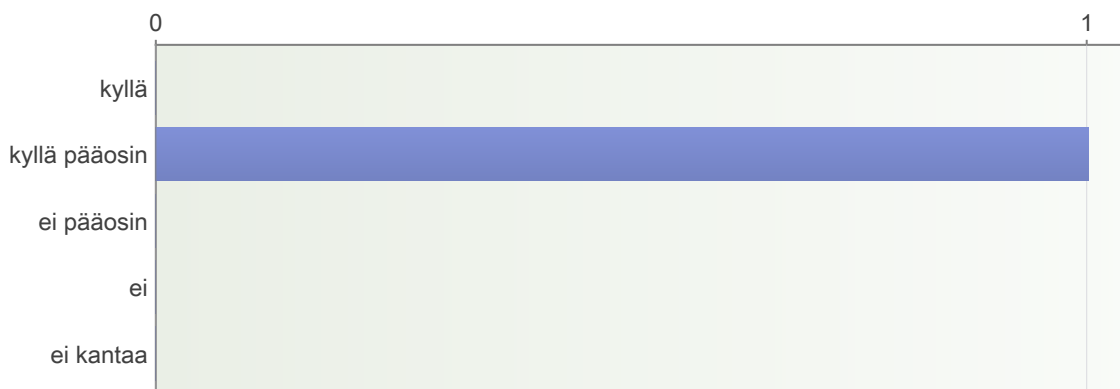
Palveluntuottajan velvoitteet voivat kuitenkin luoda kynnyksen palveluntuottajaksi ilmoittautumiselle, varsinkin pienten tuottajien osalta. Tuottajien velvoitteet karsivat jo toimivia yrityksiä ja nostavat pienten yritysten kynnystä markkinoille tuloon. Kyse on erityisesti tietojärjestelmiin liittyvistä vaatimuksista sekä raportointivelvoitteista.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhdyspinnat palvelun toteuttamisessa on otettava huolellisesti huomioon, kun määritellään suoran valinnanvapauden maakuntakohtaisia toimijoita.

57. 16. Lakiluonnoksen 10 luvussa säädettäisiin palveluntuottajalle suoritettavista korvauksista.

16a. Ottavatko sote-keskuksen kiinteän maksun osuus ja sen määräytymistä koskevat tekijät riittävästi huomioon asiakkaiden erilaiset palvelutarpeet ja niiden aiheuttamat kustannukset?

Vastaajien määrä: 1

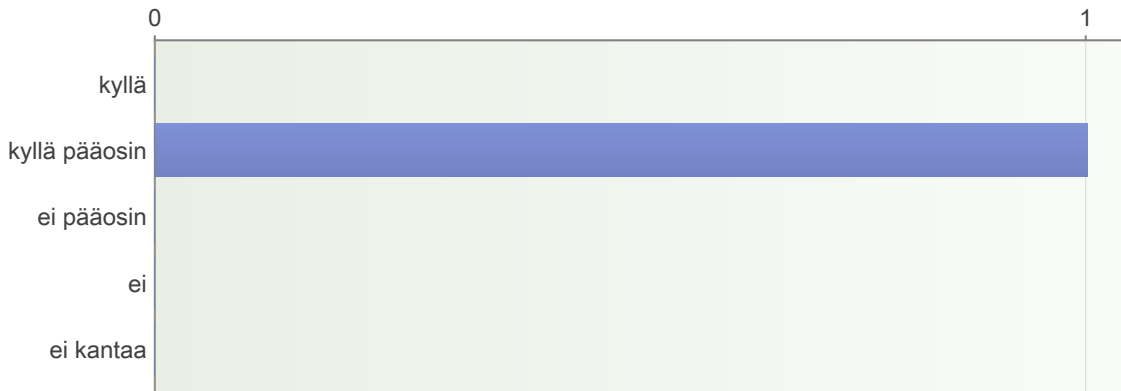

58. Vapaamuotoiset huomiot.

Ei vastauksia.

59. 16b. Ovatko säännökset muista korvauksista uudistuksen tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukaisia?

Vastaajien määrä: 1

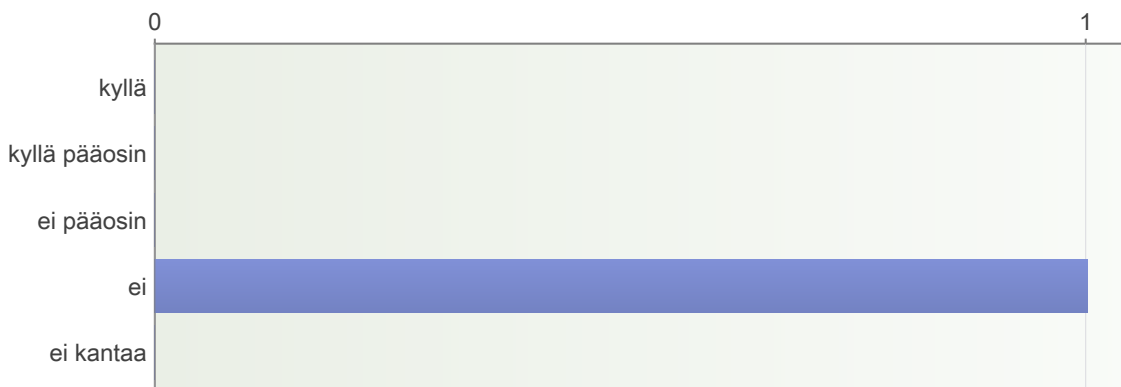
60. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Kannustinperusteiset korvaukset varsinkin palveluiden integraation toteuttamisessa on kannatettava ehdotus. Vaikea arvioida, mikä tulee olemaan valtioneuvoston asetuksen merkitys korvausten määrittelyssä suhteessa maakuntaan.

61. 16c. Turvaavatko säännökset maakunnan liikelaitoksen sote-keskukselle ja yksityisen tuottajan sote-keskukselle yhdenvertaiset toimintaedellytykset?

Vastaajien määrä: 1

62. Vapaamuotoiset huomiot.

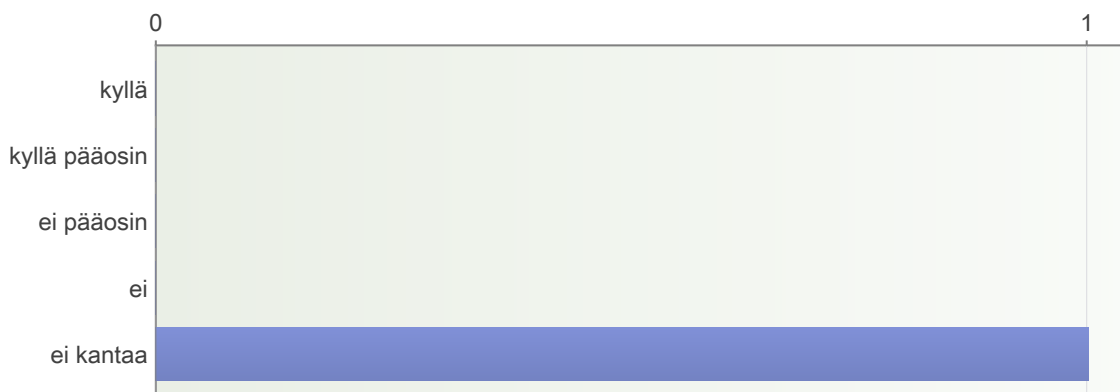
Vastaajien määrä: 1

- Maakunnan liikelaitoksen sote-keskuksella ja yksityisellä sote-keskuksella ei ole yhdenvertaisia toimintaedellytyksiä, sillä maakunta on järjestäjänä viimekädessä aina vastuussa siitä, että asukkaat saavat tarvettaan vastaavat palvelut.

Maakunnan liikelaitoksen mahdollisuus sopeuttaa omaa toimintaansa? Maakunnalla on aina järjestämisvastuu.

63. 17. Lakiluonnoksen 12 luvussa säädettäisiin lain voimaantulosta. 17a. Turvaavatko 85 §:n mukaiset asiakasseteliä koskevat siirtymäsäännökset palvelujen saatavuuden siirtymävaiheessa?

Vastaajien määrä: 1

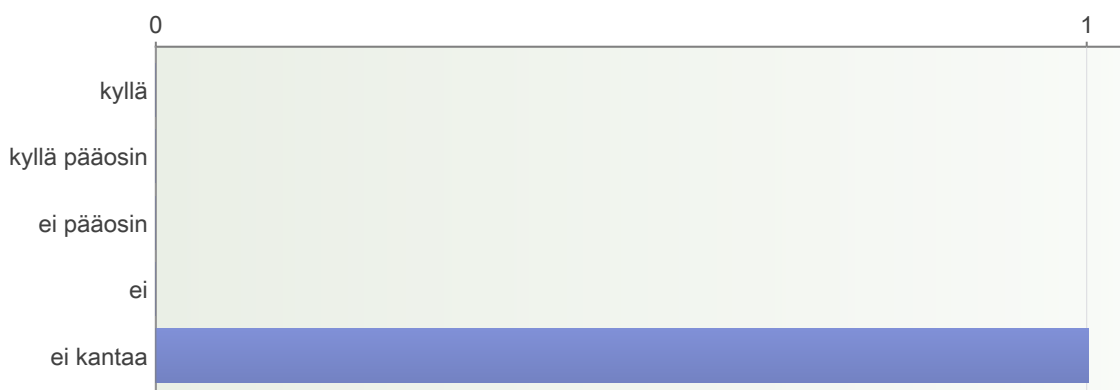
64. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Siirtymäsäännösten toteutuksessa tulee turvata palvelujen jatkuvuus. Asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetoinnin käyttöönotto tulisi toteuttaa samanaikaisesti, jotta asiakas voisi valita niiden välillä.

65. 17b. Turvaavatko 86 ja 88 §:n mukaiset sote-keskusta koskevat siirtymäsäännökset palvelujen saatavuuden siirtymävaiheessa?

Vastaajien määrä: 1

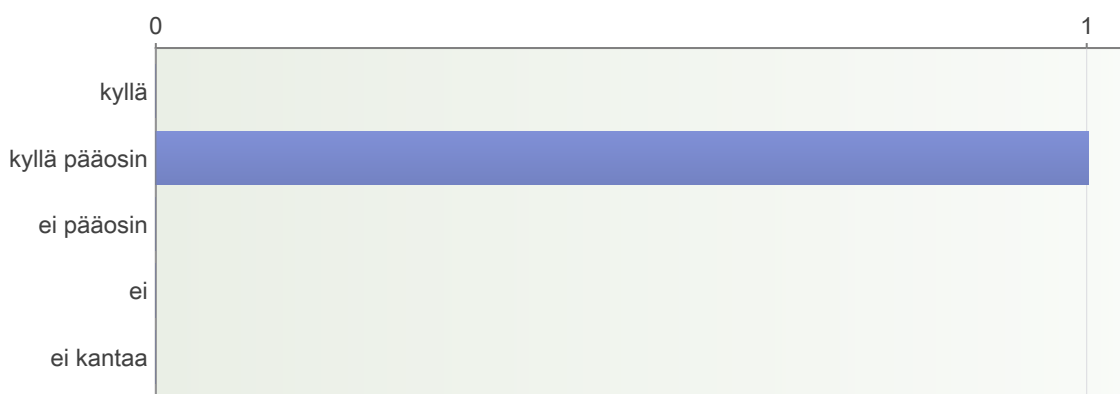

66. Vapaamuotoiset huomiot.

Ei vastauksia.

67. 17c. Turvaavatko 87 ja 89 §:n mukaiset suunhoidon yksiköitä koskevat siirtymäsäännökset palvelujen saatavuuden siirtymävaiheessa?

Vastaajien määrä: 1

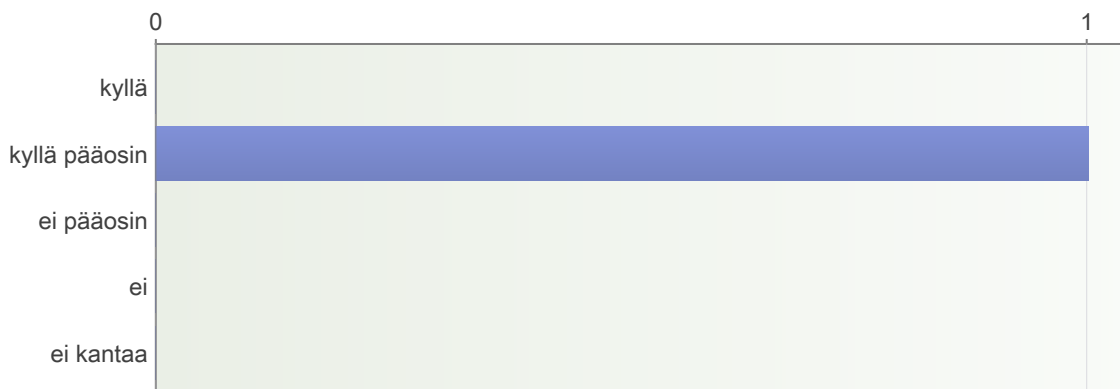

68. Vapaamuotoiset huomiot.

Ei vastauksia.

69. 17d. Turvaako esitys sosiaali- ja terveystalouden yksityisten tuottajien toimintaedellytykset?

Vastaajien määrä: 1

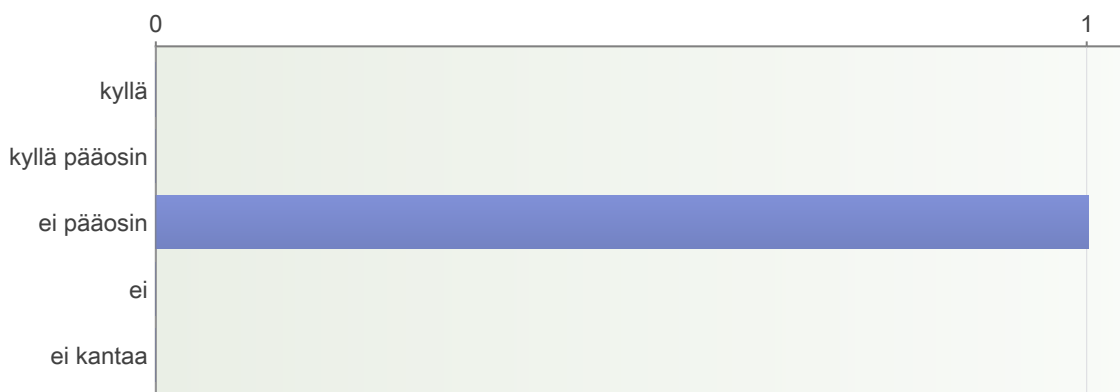
70. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Pienimmät yritykset voivat toimia asiakassetelipalveluntuottajina. Pienille palveluntuottajille tulee kuitenkin haasteita palveluntuottajille asetettujen tietojärjestelmien käytön suhteen. Pienten toimijoiden haavoittuvuus haaste jo nykyiselläänkin, löytyykö vahvoja pieniä toimijoita?

71. 17e. Antaako esitys riittävät edellytykset pienten toimijoiden toimimiseen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajina?

Vastaajien määrä: 1

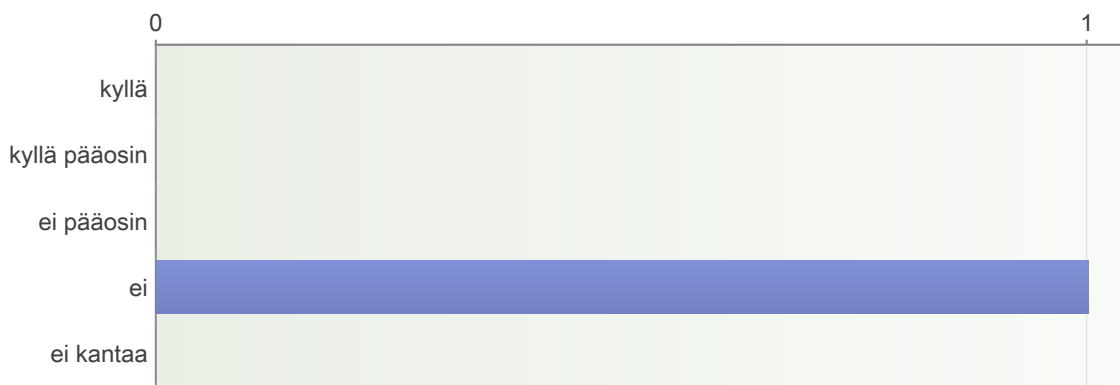
72. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Laissa tulisi selvemmin turvata pienten toimijoiden mahdollisuudet toimia markkinoilla. Asiakassetelipalvelut ja henkilökohtaisen budjetin palvelut ovat alueita, joissa pienillä tuottajilla on mahdollisuuksia tuottaa palveluita. Kokonaisrakenne on hyvin moninainen, joten pienillä yrityksillä saattaa teknisesti olla haastavaa toimia vaihtoehtona palvelua tarjoamassa. Tietojärjestelmiin liittyminen saattaa aiheuttaa pienille palvelun tarjoajille ongelmaa.

73. 18. Onko uudistuksen vaikutukset arvioitu näkemyksenne mukaan oikein ja riittävästi?

Vastaajien määrä: 1

74. Vapaamuotoiset huomiot.

Vastaajien määrä: 1

- Lakiehdotuksen eräänä keskeisimpänä haasteena on sen vaikutusten arviointi. Eesityksen perusteluissa todetaan suoraan, että vaikutusten arviointi on hankalaa, koska monet yksityiskohdat ovat epäselviä ja täsmentyvät vasta jatkovalmistelun yhteydessä. Myöskään missään muualla maailmassa ei ole toteutettu vastaavaa uudistusta, mikä vaikeuttaa vaikutusten arviointia. Lain perusteluissa olisi ehdottomasti tarpeen arvioida vaikutuksia käytännön tasolla ja kuvata, millä keinoin niihin sisältyvät riskit voidaan välttää. Valinnanvapauteen liittyvän lakiluonnoksen todellista kustannusvaikuttavuutta on mahdotonta arvioida.

75. 19. Miten arvioisitte uudistuksen vaikuttavan oman organisaationne tai jäsenorganisaatioidenne asemaan?

Vastaajien määrä: 1

- Kuntien rooli tulee muuttumaan oleellisesti sote- ja maakuntauudistuksen toteutuessa. Kuntien ja tulevien maakuntien väliin jää keskeisiä asiakkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen liittyviä yhdyspintoja, joissa korostuu uudenlainen yhteistyö ja yhteinen asiakkuuden vastuu.

76. 20. Muut vapaamuotoiset huomiot hallituksen esitysluonnoksesta.

Ei vastauksia.

77. 21. Yksilöidyt muutosehdotukset lakiluonnokseen.

Ei vastauksia.